

ԳՐԱԴՐՈՍԱԿԱՆ

ՏԱՂԵՐ ԵՒ ԳԱՆՁԵՐ

ԳՐ. ՆԱԲԵԿԱՅԻ

Գրիգոր Նարեկացիի վերագրուած առղերուն և գանձերուն ամբողջական և քննական նրատարակութեան պէտքը զգալի էր վաղուց: Այդ պահանջին գոնացում տալու կոչուած է ներկայ հատորը, որ տրդիւնքն է Արմինէ Քէօզկէրեանի բազմամեայ աշխատութեան: Գիրքը ազատագրուած է Մատթիոս անուան Մատենադարանի գիտական խորհուրդին որոշումով, Երևան, 1981:

Հատորին բովանդակութիւնը կը ներկայանայ սապէս: Ներածութիւն (էջ 7-50), առղեր՝ թիւով 21 (էջ 59-130), տասնհակ մը գանձեր (131-225), յաւելումներ (229-247), ուր տեղ գտած են չորս առղեր և մէկ գտնձ, ապա կը յաջորդեն ծանօթութիւններ և ցանկեր (251-312):

Դիտելի է որ Գրիգոր Նարեկացիի վերագրուած առղերին ամանց մէջ կը գտնուին արտասովոր կազմութեամբ բարդ բառեր, որոնց նմաններուն չենք հանդիպիր Նարեկացիի այլ գրութիւններուն մէջ: Ակնարկուած այդ բառերն են, անդիմանսեմ, ելիմալոյ, լիւրիմաթիւղ, ծալքիմասեր, կոլիմապաթիւ, կուսիմածոյ, հեղիմ-սուրեմ, մահիմաբողոքոյ, մասիմաթիմ, տաթիմակոտ, ուխիմահոս, պաթիմաեմ, վեհիմանեմ, ցոլիմանեմ, ցոլիմերիազ, փալիմազարդ, փալիմասար, փթիմազարդ, և օլիմասիպ:

Ժէյն, (Լեփ մարդկութեան նման) արիւր, զի մարմինն աստուածացուցանիւր, որպէս՝ երկաթն ի հուր միանայ, այնպէս եւ մարդկութիւնն յաստուածութիւնն. եւ զոր ինչ մարդկաբար զիջանէր, հարկիւ ոչ կրէր, այլ կամաւ, որպէս զվիշապն²⁰ զվիրսն տեսանելով ի կարթն ըմբռնէր:

(Շար. 18)

Հրատ. Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ

Նմանաձև բարդութեամբ բառերու կը հանդիպինք սակայն ուրիշ բանաստեղծի մը մօտ, Ստեփանոս Սիւնեցիի, այսպէս. Աբառնամիւնափորձ, անեղիմաեմ, հեռիմապոյ, նոլիմաստ, Եւլիլիմաեմոհ (կամ Եւլիմաեմոհ (Քանքեր Մատենադարանի, թ. 11, էջ 286-287): Այս իրողութիւնը կը թիւադէ որ ակնարկուած այդ առղերուն հեղինակ նկատուի Ստեփանոս Սիւնեցին:

Այս հիման վրայ ընդ իմն աւետիք՝ ակզբնաւորութեամբ վարդապետի տաղը եւ ընծայելի է Ստեփանոս Սիւնեցիին: Այդ տաղը անանուն է, և ունի յատկանշական բարդութեամբ, արփիմածագումն, և օնկիմագործ բառերը (Սիւն, 1963, էջ 177):

Ըստ այսմ Նարեկացիի վերագրուած առղերէն հօթ հատին հեղինակութիւնը պիտի երթայ Ստեփանոս Սիւնեցիին: Այդ հօթ առղերն են հետեւեալները, ըստ ակզբնաբառերուն.

Անուն անդին,
Աւտիս մեծ խորհրդոյ (մէկ մասը),
Էինն (միւսն էին ել,
Են էին անէին,
Յանկարծանչեաց,
Յառաջ քան շարժիցն,
Սկզբնազարդ գոյիւ + Ձայն կենդանա-
նառան:

Այս ձևով Ստեփանոս Սիւնեցիին կ'ու-
նենայ ինը առղեր:

Ա. Քէօզկէրեան այս հատորին մէջ տեղ առած է տասնևմէկ գանձերու, որոնցմէ երեքը, Գանձ լուսոյ, Գանձ բողձալի, և Գանձ անքնին, նուիրուած Սուրբ Հոգւոյ Գալստեան, Սուրբ Եկեղեցւոյ, և աստուածընկալ Սրբոյ Սաշին, ընդունուած են վաղուց իբրև հարազատ երկեր Ս. Գրիգոր Նարեկացիի: Այս գան-

ՆՈՐԻՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՁ

Միջազգային առևտրական քարտանշները ոչ թէ միայն անցել են Արտաշատի վրայով, այլ Գորսիկների ու Հոմեմական կայսրության միջև կնքուած մի պայմանագրով, եղել է այն երեք կարևոր կենտրոններից մէկը, որանց պարսկական տէրութիւնը սահմաններից եկող առևտրականները հնարաւորութիւն են ունեցել Հոմեմական կայսրութիւնից եկող առևտրականների հետ հանդիպելու և իրենց ապրանքները փոխանակելու: Իսկ Հոյաստանի քաղաքներում գնագոծածարար ապրում էր Յոյն, Ասորի և Հրեայ, մասամբ էլ Իրանական (Գարսիկ, Գարսիկ) ազգաբնակչութիւնը, որը բնակւում էր առանձին թաղամասերով՝ «աւաններով»: Հրեական Թայմուտի առևտրականներից կարելի է եզրակացնել, որ հրեական համայնքը կազմում էր առանձին թաղամաս — «գաղութ» (galuta), որի գլուխը կանգնած էր ռաիս — res galuta: Այս թաղամասերը միննայն — քամական կրօնական համայնքներ էին, քանի որ իւրաքանչիւր էթնիկական միավորը տարբերուում էր միւսից նաև իր պաշտամունքով¹⁴:

Այս ամբողջը գրեցինք նրա համար, որպէսզի ցոյց տանք թէ Բարթողիմէոս և մանուսեղ Թադէոս առաքիւնները, որոնք արևելեան երկրներում՝ Միջագետքում, Ասորիքում ու Գարսկաստանում են գործել, իրենց ճանապարհորդութիւնների ընթացքում անպայման մտած պիտի լինէին նաև Հայաստան: Սակայն ինչպէս այս, այն միւս առաքիւնների գործունէութեան այդ ժամանակը շղատնի պատմութիւնը, հիմնականում գիտենք աւելի ուշ դարերից մեզ հասած տեղեկութիւններից և յատկապէս աւելի ուշ գրի առնուած աւանդութիւններից ու զրոյցներից: Այդ պատճառով էլ այդ ժամանակ կազմաւորուած ամէն մի եկեղեցի իր ծագումը հիմնաւորել է նման աւանդութիւնների ու տեղեկութիւնների վրայ: Մողաթիւ Սրբազանը աղբարդառնալով այդ հարցին գրել է. «Ամէն եկեղեցիներու ծագումին վերաբերող եղիւրդութիւններն անթափանցիկ վարագոյրի մը ներքեւ ծածկուած են, և ծեր հետազոտութիւններէն կը խուսափին

¹⁴ «Հայ Ժողովրդի Գաղութիւն», էջ 310:

ձերը կը ներկայանան Գրիգորի Երզ ծայրակայով, և որոնց մէջ կը տեսնենք մողթանք ժամանակի թաղաւորին համար, զգալաւորն մեր իւրով գտակազքս բառերով: Միւս գանձերը ունին տւելի կամ նուազ տարբերութիւններ, պարունակելով հանդերձ անխախտ և առատ նմանութիւններ Նարեկացիի հարազատ գանձերուն հետ:

Աշխատասիրողը՝ ծանօթագրութիւնց կարգին մատնանշած է աղերս մը Եկեղեցւոյ և Տապանակին, և վարդավառի տօնին նստրուած քարոզներու միջև, իի, տող 48—56, և իԸ, տող 41—49: Կ'արժէ աւելցնել որ վարդավառի քարոզը աղերսակից է նաև Հոգեգալստեան քարոզին, իԸ, տող 136—142, և իԴ, տող 119—126:

Ատկէ զատ կան ուրիշ նմանութիւններ ալ. այսպէս Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, և Ս. Ունչին վերաբերող քարոզներու

մէջ համեմատելի են, իԶ, տող 151—153, և Լ, տող 79—84: Դիտելի է նաև վերասփոխման յատուկ քարոզին մէջ հասուածք, իԹ, տող 134—138, որ առնչակից է Նարեկի Ութուներորդ Բանին առաջին պարբերութեան:

Հատորին զարդերը կը կազմեն երկու նկարներ, մին կը ներկայացնէ Ս. Գրիգոր Նարեկացիին՝ գունաւոր տպագրութեամբ, իսկ միւսը՝ Նարեկայ վանքը, սև ու ճերմակ: Դիբքը ունի մաքուր և խնամեալ տպագրութիւն, սակաւաթիւ վրիպակներով:

Գրիգոր Նարեկացիի տողերուն և գանձերուն ուսումնասիրութեան ասպարէզին մէջ կարևոր քայլ մըն է առնուած այս գիրքով, և աշխատասիրողը արժանի է գնահատութեան իր կատարած աշխատանքործին համար:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ